

אלברטו מוראביה — סופר או מחבר רבי-מכר ?

אלברטו מוראביה הוא סופר קונטרוברסי. ספריו הראשונים, שנתפרסמו בימי המשטר הפאשיסטי באיטליה, עוררו מורת רוח רבה אצל ראשי השלטון. אין זה מתמיה, שכן מוראביה הוא סופר ריאליסטן ויש בספריו ביקורת חברתית חריפה. מאוחר יותר, כאשר כבר לא היה קיים המשטר הפאשיסטי, הסתכסך מוראביה עם סמכות עליונה אחרת: עם הוואטיקן. הוא נמצא ברשימה השחורה של הספרים האסורים לקריאה על כל הקאטולים הטובים והגאמנים. גם בכך אין כל תמיהה, שכן מוראביה מקדיש מקום גרוב ביותר לאהוטיקה, על סטיותיה ועל הפרברסיות שבה. יחד עם זאת זכה הסופר לפופולאריות עצומה. בקהל הקוראים; ספריו גתרגמו לשפות רבות, ונמכרים בהמוניהם. אולם גם בשטח זה, שטח התהילה הספרותית, אין העמדה כלפינו אחידה; יש שרואים בו סופר כה גדול, עד שהיצינו אותו פעמים אחדות כמועמד לקבלת פרס נובל (אגב, הוא לא זכה מעולם בפרס זה — מי יודע, אולי יזכה בו בעתיד, לפי שעה, מכל מקום, הסיכויים אינם רבים); ולעומת זאת, יש מבקרים ספרותיים רציניים המסרבים לראות בו אמן רציני, אלא כותב רבי מכר בלבד, המתאים עצמו לטעם הקהל ואינו מעמיד סטנדרט משלו. בינתיים, עד שמכריות שונות מחולקות ודעתן על הערך החברתי, המוסרי, והאמנותי של ספריו — הרי תפוצתם של אלה האחרונים הולכת וגדלה. אלברטו מוראביה עצמו, שאינו יכול, כמובן, להתערב במישרין כאשר מתנהל וויכוח על גדולתו כסופר, אוהב להעיר מידי פעם הערה עוקצנית על סופרים הסבורים, כי העובדה שאיש אינו קורא אותם, מעידה על כך, שהם סופרים גדולים באמת.

אין לומר, כי ספריו של מוראביה עומדים כולם על רמה שווה. למרות

שנשקפת לי הסכנה שתאשימוני בריאקציוניזם, חוסר מודרניות, וכיוצא באלה האשמות מהאשמות שונות — לדעתי, מוראביה מצליח ביותר כשהוא חותר לקראת חשיפת יסודות חיוביים בחיים ובאנשים, מאתורי כל הכיעור, העוני, השחיתות, שהוא אינו נרתע כלל מלתארם בדיוק מפורט. אמנם, ידוע לי היטב כי היום הפרברסיה היא באופנה — לפחות, בספרות. הסופרים השונים מתחרים זה בזה בתיאורים נועזים. כל אחד מבקש לחדש, לומר מה שהוא שיעור לא נאמר, לתאר תופעה שעד כה נרתעו מלתארה. לכן כתבתי מה שכתבתי — שעלולים להתאשימוני בריאקציוניזם. נכון הדבר, שבצניעות של רומן המאה ה-19 היה מן המתקת והזויף. אספקטים חשובים של הקיום האנושי לא מצאו בו כלל ביטוי. ישנן יצירות גדולות של המאה הזו, שלא היו יכולות להיכתב בתקופה אחרת. אני רוצה גם להדגיש, כי מה שכתבתי אינו מכוון כנגד רצון הסופר או האמן בכלל לתאר את החיים כמו שהם, לומר את האמת לאמיתה. כך, למשל, "לולטה" (1) היא יצירת אמנות גדולה, הגם שהיא מטפלת בנושא ובגיבור פרברסי. בדברי השליילים נתכוונתי לדבר אחר — לרצון לתאר לא את האמת אלא את המדחים, לא לתאר אנשים חיים אלא מפלצות, בקיצור — לא לחפש ביטוי אמנותי חדש, אלא סנסציה זולה.

אלברטו מוראביה מצליח ביותר דיוקא כשהוא חותר לקראת חשיפת יסודות חיוביים בחיים ובאנשים, אינו מוציא מן החשבון תיאור תופעות שליליות, צדדים אפלים, סערות יצרים ודמים. אלברטו מוראביה לא כתב אף ספר אחד, שיש בו רק מן החיוב — ואנו יכולים לתוסיף: כלום באמת קיים אפילו אדם אחד בעולם, שיש בו רק צדדים חיוביים? אולם יש ספרים, כגון "שתי נשים" (2) או "האשה מרומא" (2) שבהם כל הרע והעוול, והוא אינו מועט, אינו שקול כנגד הגילוי האולטימטיבי של כוח החיים החזק והחיובי, המתגבר על כל העומד לו בדרכו. כנגד אלה ישנו ספר כגון "הקונפורמיסט" (3) שהוא, בעיני, אחד הספרים תבלתי געימים שקראתי אי פעם. ממש בלתי געים, אני מדגישה את המינות. האפיונות השונות המתוארות משאירות טעם גרוע וקלוקל בפה. הנער הממעך לטאות בגן הוריו יש בו מן המבחיל והדוחה. היחסים הארוטיים בין גברים לנשים (וגם בין נשים לנשים) אין בהם ולא כלום מן הרגשות הנאצלים, מן העדינות ומן היופי. זוהי תערובת של קומפלכסים, יצרים ורגשות אשמה. כמובן שכבר בשם הספר "הקונפורמיסט" מודיע לנו המחבר, שלא בחר בגיבור חיובי. אך בין שלילה לבחילה יש עדיין מרחק מסויים.

אין באפשרותנו לדון בכלל הספרים שכתב אלברטו מוראביה עד כה, שכן רבים הם ובמספר. נסתפק בניתוח ספרים אחדים, אופייניים, ונתעכב גם על כמה קווים המשותפים להם. אחד הבולטים שבספריו הוא "האשה מרומא". זהו סיפור חייה של אדריאנה, שמשלח ידה הוא מן העתיקים ביותר. שכן אדריאנה היא זונה. יחד עם זאת, אין בה באדריאנה ולא כלום מן הגסות, התאוותנות, הוולגריות.

אדריאנה מספרת את סיפורה בגוף האשון, ומשימה זו אינה מן הקלות. שהרי אדריאנה היא בערה ללא חינוך והשכלה, והסופר חייב, בנותנו לה להביע הכל במילים שלה, לשמור על רושם של אוטנטיות. ברור שקיימות הגבלות מסוימות בדרך זו. ישנם דברים שאדריאנה אינה מסוגלת להבינם, והיא חייבת לתארם בדרכה שלה. כן גם אוצר המילים וצורת הביטוי אינם יכולים להיות אלה של מוראביה, אלא אלה של אדריאנה. אלברטו מוראביה נחשב לסופר ריאליסטן — בתקופה בה הריאליזם למעשה יוצא כבר מן התאפנה. אולם הוא אינו ריאליסטן בלבד. במקרה מיוחד זה, שנו מתעכבים עליו עתה, הרי שהקריב את הדייק הנטורליסטי על מזבח האמת והאמנותית. אדריאנה היא דמות גדולה, דמות המעוררת אהדה ומחשבה. ואם גם דרך חייה, עיצוב גורלה והמעשים והמחשבות בהם היא מסתבכת מסתברים בהחלט, הרי היא עצמה דמות תחורגת מן השגרה, וספק גדול אם שזחרי הרפתקאות וזולות באמת ימצאו נערות כמוה מציעות עצמן לכל עובר ושב בקרן רחוב ובבתי-קפה. גם משלח ידה של אדריאנה מאבד חלק מתאסוציאציות והמוזות וההופך לרעיון מסויים. אמנם, יש להוסיף כאן, אדריאנה אינה משלה את עצמה ואינה מנסה להעמיד פנים; והבסימו של הספר, כאשר היא בהריון, שעה שהגבר אותו אהבה באמת איבד עצמו לדעת, היא מחליטה (קרוב לוודאי, למען הילד העתיד להיוולד) להתפרנס שוב כפי שהתפרנסה בשנות העשרה שלה — מעבודת פרך ליד מכונת תפירה. אגב, למען לא ייווצר רושם מוטעה — אדריאנה היא אינה בשום פנים ואופן, אותה זונה בעלת לב הזהב, עמה נפגשנו בספרים ובמחזות, ושהפופולאריות שלה בספרות ועדיין בעיניה עומדת. וכן גם סימו של הספר בשום פנים אינו "הפי אנד", הנערה שססתה מקבלת סוף סוף את הגבר המוכן ברוחב לב לסלוח לה את כל המשגים שעשתה בעבר, כל מה שהיה נשכח והעתיד עוטה צבעים וורודים ועלזים. לא ולא. סימו של הספר אמנם חיובי, אך אינו עליו. כי מהו עתידה של אדריאנה, אם לא עבודה קשה ומפרכת מעתה ועד קץ הימים. כל אלה שאהבנו מספיק כדי לחלצה מגורל זה מתו מוות בלתי טבעי. אבל — אדריאנה מצאה סוף סוף את עצמה, והיא יכולה לצעוד בלי פחד לקראת העתיד. למרות הקדרות שמסביבה, היא מברכת בליבה על הילד שעדיין לא נולד. וכך היא אומרת לעצמה:

"חשבתי על כך, ושיהיה זה ילדם של רוצח ושל זונה; אך כל גבר בעולם עלול להסתבך ברצח, וכל אישה עלולה למכור עצמה תמורת כסף. החשוב עכשיו ביותר הוא רק שתהיה לו לידה קלה ושיתפתח לילד חזק ובריא. התחלתי, שאם יהיה זה ילד, אקרא לו ג'אקומו, לזכרו של מינו. אך אם תהיה זו ילדה, יקרא לה לטיציה, כי רציתי שיהיה לה מה שמעולם לא היה לי — חיים עלזים ומאושרים; והייתי בטוחה, שבעזרת משפחתי של מינו, זהו בדיוק הדבר שהיא תזכה בו."

במילים אלה מסתיים הספר, ובעצם הקדמנו מאוחר למוקדם, סוף לאתחלה. אבל מעניין, שאדריאנה שבתחילת הספר, שהיא עדיין, כיצד נאמר זאת, "בחורה הגונה" היא דמות סימפאטית הרבה פחות מאשר אותה אדריאנה בחלק השני של הספר. אולי משום רוח אפולוגטית מסויימת. הסופר רוצה להתראות, שהמסיבות הן שכפו את דרך חייה המיוחדת על הגיבורה, ללא אשמה מצידה. אולם ההרגשה התזזיתית והשנית על טוב ליבה של אדריאנה, על תמימותה הרבה, על נאמנותה ואהבת האמת שבה, ולעומת כל אלה — ההרגשה על צביעותו ותוסר היושר של ג'ינו, מי שהיה מאהבה הראשון, שהבטיח לה נישואין שעה שהיה כבר נשוי ואב לילדה — כל אלה יכולים להיאמר על ידי הסופר, אך כשאדריאנה עצמה היא המספרת, הרי שאין שבחיה מתקבלים כה יפה. ויש עוד מומנט: דמותה של הגיבורה מתפתחת. האשה הקרה בסוף הספר שמאחוריה חיים שלמים, אם גם קצרים, של רגשות סוערים וחוויות — היא דמות גדולה הרבה יותר מן הנערונת חסרת העומק שבתחילה. השוני מתבטא גם ביחסים שבין אדריאנה לאמה. תחילה האם היא הקובעת; אח"כ נקודת הכובד עוברת לצד הבת.

דרך פיה של אדריאנה משמיע מוראביה כמה השקפות, שהן השקפותיו שלו. וכך אומרת אדריאנה, כאשר נודע לה כי המאהב שלה הוא גבר נשוי ואב לילדה, וכאשר גהרסות כל תקוותיה להקים בית ולזכות בחיי משפחה:

"אני זוכרת שמצאתי את עצמי ברחוב, ביום נעים ומעונן של אמצע חורף חמים, בתוך זרם בני אדם, והרגשתי בביטחון מלא מרירות שזרם חיי החל לזרום שוב באפיקו הרגיל, ללא שינוי או חיכוך כלשהו, לאחר הפסקה שנגרמה על ידי תקוותי והכנותי לתנונה. קרוב לוודאי שהרגשה זו גבעה מן ההכרה שהגעתי אליה, כי הדברים הרגילים והטבעיים שבחיים לא היו תכניותי לאושר פשוט, כפי שהייתי סבורה עד כה, אלא היפוכם הגמור; כלומר, דווקא הדברים שאי אפשר להעתיקם ולכוונם מראש, והם מקריים ופגומים, ושליחי האכזבה והצער. אם מחשבה זו היתה גבוהה, כפי ששערת, הרי שהתחלתי שוב לחיות באיתו בוקר, לאחר כמה חדשים של שיכרון."

כלומר: מה שקרה לאדריאנה אינו כל כך אשמתו של ג'ינו שכחש לה. והיא בעצמה אינה שומרת לו טינה. גורלה של אדריאנה הוא שזהמר לה. כפי שהיא אומרת: הטבעי, הרגיל בחיים אינו הנורמלי, אלא האנורמלי; לא האושר, כי אם היאוש; לא הקמת משפחה והמשך החיים, אלא הזנות, הרצח והמוות. במקום אחר בספר מספרת אדריאנה על מחשבותיה הכמוסות בקשר לאורח חייה ולדרך פרנסתה.

"לפתע ראיתי את דרך חיי ואת עצמי בבהירות מפליאה, כבתבליט. אמרתי לעצמי: לעיתים תכופות אני מביאה תביעה גבר אשר חיכה לי בחוץ, בלילה, מבלי להכירני לפני כן. אנו נאבקים זה עם זה במיטה הזאת,

וגאחזים זה בזה כשני אויבים. אחר כך הוא נותן לי התיכת נייר צבעונית מודפסת. למחרת אני מחליפה פיסת נייר זו במוון, בגדים, ומצרכים אחרים. אך מחשבות אלה לא היו אלא הצעד הראשון בתהליך של בלבול עמוק יותר. הם עזרו לי להתחרר מן הדיעה הקדומה כנגד משלח היד שלי, והראו לי את עבודתי כצרוף של תנועות חסרות מובן, שוות בכל לתנועות שעושים בכל עבודה אחרת. הבנתי, שצערי לא נגרם על ידי מעשי שלי, אלא נבע מן העובדה הפשוטה שאני חיה, עובדה שאינה טובה ואינה רעה, אלא מכאיבה וחסרת כל משמעות. — — — לפתע קירות דירתי, הכרך שמסביב וכל העולם נדמו לי כלא קיימים, ואני נשארת תלויה בחלל התשוך, הריק, הנצחי. — — — דימיתי כי כל אדם, לפחות פעם ביום, חייב לחוש כיצד חיי מתפוררים לתחושת ייסורים נוראה ואבסורדית כאחד. — — — מתשבה זו חזקה אותי בדעתי שהאנשים, ללא יוצא מן הכלל, ראויים לרחמים — ואם רק בשל עובדת היותם קיימים.”

דווקא סינמו של הספר הוא אופטימי, למרות שאין בעצם כל הסבר לאופ־טימיות במסיבות החיצוניות, שהן עגומות למדי. השינוי הוא פנימי ולא חיצוני. אולי משום שאדריאנה עברה מאז תחילת הבריה את התוויה של אתבה גדולה; ואולי משום שהיא נמצאת בהריון — והיא מרגישה בתוך תוכה את פעולת כוח הקיום הפרימיטיבי והחזק ביותר הקיים בעולמנו.

ברצוני להתעכב כאן בקצרה על עוד מומנט נוסף: והוא, השימוש בכמה מוטיבים נוצריים. אמנם מוראביה, כידוע, נולד להורים יהודיים. אך ספריו רחוקים מאוד מעולם היהדות. מוראביה בכלל אינו אדם דתי, וכבר הזכרנו שהוא נמצא ברשימה השתתפה של הספרים האסורים לקריאה על הקטולים. אולם מאז ימיה של מריה מגדלנה, הרי הרגריציה של היצאנית היא נושא נוצרי מובהק. לזאת מתלווה מומנט הרצח. כי אדריאנה אינה נושאת בבטנה את ילדו של גיאקומו, אותו אתבה עזרה, אלא את ילדו של רוצח אלים — והיא גם יודעת זאת. דווקא ילדם של הרוצח והזונה הוא הקרוב ביותר לסוד החיים.

אלברטו מוראביה כתב לא רק רומנים, אלא גם נובלות וסיפורים קצרים. הוא מיטיב לעצב סיטואציות בקווים בולטים דווקא בסיפור הקצר, המצריך ריכוז וחיסכון בשפה תבטיי. נובלה בנויה ומאוזנת היטב היא הנובלה “אתבה בנישוואין”⁴). אם נבוא לתאר את תוכנה של נובלה זו בכמה משפטים, בנוסח אמריקאי, הרי שנוכל לומר, כי מתואר כאן בהרחבה אינציחנט מסויים: בגידת האשה בבעל, שנה לאחר הנישוואין — והשלמת הבעל עם בגידה חד־פעמית זו. כמובן שבזאת עדיין לא אמרנו הרבה על היצירה; כפי שהמשפטים המעטים על כריכת פוקט בוק צבעונית אינם נותנים מושג כלשהו על הספר ושבתוך הכריסה, כך גם סיכום קצר זה שלנו אינו מעמיד אותנו על מהותו היסודית של

הספר "אהבה בנישואין". כמו "האשה מרומא", כך אף ספר זה כתוב בגוף ראשון. הפעם גבר הוא המספר את סיפורו. סילביו באלדוני מספר את תולדות נישואיו עם לדה אשתו, בשנה הראשונה לנישואיהם. מתוך כמה הערות, המובאות כבר בדרך אגב בראשית הספר, אנו לומדים, כי נישואין אלה התחילו מעמד יפה במשך השנים. סילביו מספר הברים שכבר נתרחשו לפני הרבה זמן; בינתיים הפכה לדה אשתו אם לשלושה בנים, ואף בשנתה קצת במראה החיצוני. בינתיים גם הפך סילביו לסופר מצליח; בתקופה, אותה הוא מתאר בסיפורו, הוא מגשש ומתפש את דרכו, כאדם, כגבר, כאמן, מתלבט בין תולדותיו הרבות, ועדיין אינו רואה פיתרון לבעיותיו. מיד עם תחילת הסיפור מציג בפנינו סילביו את עצמו ואת אשתו. יש כיום סופרים רבים המזלזלים בתיאור מראהם החיצוני של הדמויות הפועלות. פעם, ברומאן של המאה ה-19, היו נוהגים לתאר פרטים חיצוניים בהרחבת יתר. כיום יש הנוהגים להשמיט פרטים אלה לחלוטין. מוראביה בוחר בדרך הביניים: הוא מתאר את אנשיו, אם בעצמו (כשהוא כותב בגוף שלישי) ואם דרך פיהם של גיבוריו — אבל הוא אינו מסתפק בפרטים חיצוניים; התיאור מורכב מיסודות שונים. כדי להדגים את דברי, אביא כלשונם את דברי סילביו על עצמו ועל אשתו: והוא מתחיל את הנובלה בתיאור אשתו, לדה:

"בזמן, בו נישאנו, היתה אשתי מעט מעבר לגיל השלושים. מאז, לאחר שהולידה שלושה בנים, נשתנו כמה מתווי פניה; לא הייתי אומר שנשתנו שינוי מוחלט, אבל בכל זאת, שינוי חלקי. היא היתה גבוהה, אך לא גבוהה מדי, הפנים והגוף היו בעלי יופי רב, אם גם החוקים משלמות. הפנים הארוכים והרוזים היו בעלי התבונה החולפת, המטושטשת, הבעה שדוגמתה מוצאים לעיתים בתמונות מאיכות בינונית, המתארות אלילות עתיקות; אלילות המצוירות בקווים רופפים, שנעשו מטושטשים עוד יותר בשל הפטינה שהצטברה במשך הזמן. התופעה המיוחדת של יופי בלתי נתפש, הנמוג כבהרת שמש על חומת אבן או צל עננה חולפת על פני הים, נגרמה ללא ספק על ידי שערוותיה, המתנוצצות בברק בלונדיני מתכתי. במחלפות השיער הארוכות, שהיו תלויות תמיד באי סדר, היה משוהו מאי השקט, מן הפחד ומרצון הבריחה; גם המבט הנכנע והחרד של העיניים הכחולות הגדולות, בעלות האישינום הרחבים והרטובים, העיד, כמו צורת השיער, על טבע נפחד והססני. היה לה אף גדול, ישר ואצילי, ופה רחב ותאוותני. היו אלה פנים בלתי סימטריים, יפים מאוד בכללותם, אולם היופי היה, כפי שכבר אמרתי, בלתי נתפש; הוא היה נמוג ונעלם במסקבות מיוחדות. כזאת אפשר היה לומר גם על גופה. מן התגורה ולמעלה היתה עדינה ודקת אברים כנערה צעירה. אולם המתנים, הטבן והרגליים היו מפותחים ובעלי כוח שרירי, מגרה. דיסהרמוניה זו נעלמה תחת מעטה היופי, שעטה אותה ככוח נעלם או כאור רוזים מכף רגל ועד ראש. אולם

יש וקרנה, ישצעף מוזהב זה נקרע, עד שלא זו בלבד, שראיתי את כל חסרונותיה, אלא שאף הייתי עד לשינוי בדמותה, שינוי שהדהים אותי."

תיאור ראשוני זה, בו פותח הספר, כולל בתוכו לא רק מראה של לדה, אלא אף את תכונותיה המיוחדות, העתידות להביאה למשבר ביחסיה עם סילביו. ועוד מספר סילביו, שכאשר ראה לראשונה את פניה משתנים ומאבדים את יופים המיוחד, גתאכזב, והרגיש עצמו מרומה. אולם עד מהרה השלים עם זאת, ואהב אותה בכיעורה כשם שאהבה ביופיה.

לאחר מכן עובר סילביו לתיאור עצמו. בצטט גם חלק מתיאור זה:

"אני גבוה ורזה, בעל פנים נמרצים שתויהם בולטים ויבשים מעט. כשמסתכלים היטב, אפשר להבחין בחולשה מסויימת בצורת הסנטר והפה; אולם אני בעל הבעה נמרצת, שאינה מתאימה כלל לאופיי האמיתי. אולי אפשר להסביר כמה סתירות בדרך זו. הקוו האופייני שבי הוא חוסר התמדה. בכל ענין, אותו אני עושה, אני משקיע את כל כולי, ושורף מאתורי את כל הגשרים. לכן אני מתלהב על נקלה. — — — אני מחבב את הרטוריקה, ומחליף לעיתים דיבורים במעשים. — — — ואילו מאחורי התלהבותי אני מסתיר חריפות מרירה ועלובה, שאינה ביטוי לכוח אלא רק ביטוי לאהבה עצמית."

אנו רואים זאת, סילביו אינו מראה עצמו באור וורוד. הוא מדגיש את חסרונותיו; אפשר אפילו לומר, שהוא נהנה קצת מחשיפת החסרונות שבו; וגם בזאת יש גילוי של חולשה, ושל מזוכיזם. תיאור אתגלתי זה אינו שלם. בהמשך הסיפור אנו לומדים על המספר הרבה פרטים נוספים, תביבים יותר מאלה שבפתיחה. כי סילביו פותח בתיאור חולשותיו. אולם לדה אהבת אותו לא בשל חולשותיו, אלא בשל הרוחניות והאינטליגנציה שבו — מאחר שהיא עצמה מליאת יצרים פרימיטיביים. במרוצת השנים גם מתגלה, שלדה צדקה בהערכתה, וחולשתו של סילביו היתה חולפת בלבד. תחילה נאבק סילביו עם האמנות. הוא מנסה לכתוב יצירה ספרותית בעלת רמה, ואינו מצליח. אך במרוצת השנים הוא יזכה בזאת, הגם שתקופה זו כבר אינה מתוארת בספר שלפנינו, אלא רק מרומזת. וכך גם הדבר עם אתבתו לדה אשתו: אמנם היא בוגדת בו, פעם אחת, אולם דבר זה אינו משנה כלל את העובדה, שהוא הוא הגבר אותו היא אהבת אהבה בת קיימא, אהבה לתמיד; הבגידה היתה רק שכרון חושים חולף, שעה קצרה של שכחת כל הסייגים.

בלי תיאור אנטוניו, מאתבה של לדה לשעה קצרה, לא נבין את המתרחש. עלי לחוסף כאן, כי העלילה אינה סיפור בגידתה של לדה בלבד. קודם כל זהו סיפורו של סילביו, ולא של לדה. והעלילה הראשית היא — סילביו המנסה לכתוב

סיפור, שנושאו הוא — חיי המשפחה שלו עצמו. הסיפור אינו עולה בידיו היטב, — משום שהוא עדיין אינו מכיר את אשתו, ואת כוחות החיים הפרימיטיביים. אותה חוויה שעליו לעבור, כאשר אשתו מתגלה לו בחולשתה, האנושית כל כך, דווקא אותה חוויה עתידה להפוך אותו לסופר של אמת, במרוצת הימים. אנטוניו בעצם אינו חשוב כלל, כל ענינו רק להאיר את היחסים שבין שתי הדמויות הראשיות, סילביו ולדה, באור נכון. והמחבר יוצר בדמות המאוב לא גבר מושך, בעל מעמד חברתי, מי שהוא שיכול להתמודד בכל צורה שהיא עם סילביו. לא ולא. ראשית, אנטוניו הוא — ספר. סילביו ולדה שניהם מחוגי החברה הטובה, בעלי אמצעים. מראיתו של אנטוניו אינו מלהיב במיוחד: (אני מצטטת):

”הספר היה איש קטן, בעל כתפים רחבות. הוא היה קרח לחלוטין, למן עורפו ועד מצחו. צווארו היה עבה ופניו שמנים. בפניו החומים, שהיה בהם מן הצהוב, כאילו חלה אי פעם בצהבת, בלטו במיוחד העינים העגורלות, הגדולות. הלבן בהן בלט, ומבען היה חקרני, מופתע, ואולי לגלגני מעט. אפו היה קטן, פיו גדול, אך עם שפתים צרות. הוא חיך לעיתים רחוקות, ואז נתגלו שני טורים של שיניים פגומות. בסגרתו הנמשך אחורה היתה לו גומה דוחה, דומה לטבור. קולו היה ישקט ושללו ביותר, ידו קלה וזריזה במידה בלתי רגילה.”

ובכן — לא גבר יפהפה, אנטוניו זה. מקריח, גמוך קומה, שיניים גרועות, סנטר דוחה. רחוק מאוד מלהיות אדוניס. במראיתו אינו יכול אף להתחיל להתחרות בסילביו. אולם — באנטוניו מעורבים הדוחה והמושך. וביתר דיוק, כל הדוחה שבו יש בו כוח משיכה בלתי ניתן להגדרה. הלגלוג שבעיניו, לגלוג של גבר היודע היטב את כוחו הסמוי; זריזותו הגופנית (הידי הקלה), וקולו השלול, שאף הוא מעיד על בטחון עצמי. מהי תגובתה הראשונה של לדה למראה הספר? היא היא גרעתת הימנו בבחילה, בוועה ובפחד. היא עדיין לא מרגישה במשיכה הלא מודעת, המתחילה כבר לפעול בתוכה. או — שמא אותה רתיעה מוגזמת בפני הספר, רתיעה שסילביו תמה עליה מאוד, הוא כבר ביטוי לתחושה ההפוכה? זהו, בסופו של דבר, הנושא הראשי, ושאר הנושאים ארוגים בתוכו, משור אתר משור.

מדוע בחר הסופר דווקא באנטוניו? מדוע בחר באיש משכבה חברתית נמוכה, בעל מראה דוחה, אפילו מבחיל? הכוונה ברורה: דווקא בחירה זו באה להדגיש את המומנט החייתי, הפרימיטיבי, הבלתי אסתטי, שבאקט המיני. כיעורו של אנטוניו הופך אותו לאחד מכוחות הטבע, משהו בדומה לפאן הגדול, אליל הרועים, שאף הוא היה מהלך קסם וזוועה על גשים. מבחינה מסוימת, אנטוניו הוא התגשמות הצדדים המכוערים בלדה עצמה, אישה זו, שלרוב נראית כה יפה

ומעודנת. דרך הכיעור, דרך הבגידה, דרך ההיכרות השלמה עם האדם האותב, מגיעים סילביו ולדה לאושר בנישואיהם.

ולסיום, כדאי להתעכב על נושא, אוטוביוגרפי בוודאי, שמוראביה היטיב לתארו בהרבה מסיפוריו הקצרים והארוכים: נושא הנער המתבגר, הנער העומד על הסף, בין ילדות לבגרות, תמה וחרד, מגבול הילדות יצא ולתחום הבגרות עדיין לא הגיע. התפתחות זו לעיתים קרובות קשורה, בסיפורים, עם מחלה ממושכת. עלינו לזכור שמוראביה עצמו, בנערותו, היה חולה מאוד. שנות סבלו היו ארוכות: מגיל תשע ועד גיל עשרים סבל ממחלה. כמה מסיפוריו הקצרים היפים והמעודנים ביותר כתובים על נושא זה, נושא הנער על סף הבגרות; ויש גם דמויות נערים בגיל ההתבגרות באחדים מן הרומאנים שלו. אחדים מן הנערים מסרבים כאלו להתבגר, דוחים מעל פניהם את האחריות המצפה להם, וחרדים מן הצד הגופני שבהתפתחות. הבריחה והרתיעה מתבטאות במחלה, שהיא מעין סובלימציה של המשבר הנפשי. המחלה נובעת לא רק ממצב גופני, אלא אף ממצב נפשי — שהרי אין להפריד לחלוטין את הגוף מן הנפש. הנערים המופיעים הם רבים ושונים. מצבם הנפשי היסודי דומה, אולם המסיבות החיצוניות שונות, וכן גם התבועה הספציפית והעומדת לפני כל צעיר וצעיר, ומסמלת למענו את המעבר לעולם האחר, לעולם המבוגרים. גם כאן מופיע לעיתים המומנט הסקסואלי, כמו בסיפור על הנער, המבלה חופשה על שפת הים עם אמו האלמנה, והוא אינו מבין מה מתרחש בין אמו לבין הגבר הצעיר, המופיע לפתע בתמונה, אינו מבין, אך מקנא; או בסיפור על הנער החולה, שיחסיו עם האחות המטפלת מחזירים לו את שיווי המשקל הנפשי שלו — אך מומנט זה אינו מופיע תמיד בהכרח. תהליך ההתבגרות הוא ארוך, מסובך ואומלל. בסיפור הנקרא על שמו, מהרהר אנוסטינו בכך, שהוא עדיין אינו גבר, ועל תקופת הזמן הארוכה לאין קץ, האומללה והיגעה, שצריך לעבור, עד שיהפוך לגבר ממש. לגבי נער אחר, גירולמו, מסמלת מחלתו (שחפת) את הילדות, וההבראה — את הדרך לבגרות. אך הוא אינו יכול להחלים, ולכן אינו יכול להפוך למבוגר. לעומת צעירים אלה, מוצא בן גילם, המופיע בסיפור אחר, לוקה, את דרכו בסבך ההתבגרות. הסיפור "אי ציית" המספר על מחלתו של לוקה, מסתיים בתמונה סמלית: לוקה נוסע עם אמו ברכבת; הם עוברים דרך מנהרה חשוכה. הכוונה ברורה — המנהרה החשוכה מסמלת את המחלה שלוקה עבר זה עתה, מחלה שהביאה אותו אל סף המוות; והסיפור מסתיים עם יציאת הרכבת אל אור היום — אגב, דוגמה טובה של תיאור ריאליסטי לחלוטין, המקבל משמעות סמלית סוריאליסטית.

הערות :

1. "Lolita", Vladimir Nabokov, 1955.
2. "La Romana", Alberto Moravia, 1947.
3. "Il conformista", Alberto Moravia, 1951.
4. "L'amore coniugale", Alberto Moravia, 1949.